

# Adam Ustyniak

---

## Cukrownia „Wieluń” 1912-2002

---

Rocznik Wieluński 4, 95-113

---

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Adam Ustyniak*

## CUKROWNIA „WIELUŃ” 1912-2002

### 1. Wprowadzenie

Pierwsza w Polsce rafineria cukru trzcinowego z surowca sprowadzanego z krajów kolonialnych powstała w Bydgoszczy w 1774 r. Jej założycielami byli bracia Schickler. Produkowała ona 500 ton cukru rocznie<sup>1</sup>.

W roku 1747 niemiecki chemik, Andrzej Zygmunt Marggraf, stwierdził istnienie cukru w buraku<sup>2</sup>, a o ówkle-buraku pisał już w 1542 r. wielunianin Hieronim z Wielunia Spiczyński<sup>3</sup>. W 1802 r. Franciszek Karol Achard wybudował w Konarach na Śląsku pierwszą na świecie fabrykę cukru pozyskiwanego z buraków cukrowych. Resztki murów tej cukrowni, jak i grób Acharda z pamiątkową płytą, znajdują się w Mydlnicy Klasztornej i są pieczołowicie chronione przez polskich cukrowników<sup>4</sup>.

Za początek powstania przemysłu cukrowniczego w Królestwie Polskim uważa się rok 1826, kiedy to hrabia Henryk Pomian Łubieński wybudował w Częstocicach pierwszą cukrownię przemysłową<sup>5</sup>. W opracowanym w 1974 roku przez Stowarzyszenie Techników Cukrowników wykazie cukrowni wymienione są 262 nazwy fabryk i fabryczek. Po wielu z nich nie pozostał żaden ślad, inne, rozbudowane i zmodernizowane, nadal pracują. Wśród nich jest wymieniona nieistniejąca już warzelnia cukru w Praszce<sup>6</sup>, zbudowana przez Tomasza Potockiego w 1845 roku, oraz Cukrownia „Wieluń”<sup>7</sup>. Ta druga była jedną z dwu cukrowni uruchomionych na ziemiach polskich w 1912 roku<sup>8</sup>.

---

<sup>1</sup> J. Łęka w s k i, *Wykaz cukrowni w granicach Polski z 1939 i z 1945 roku*, Warszawa 1974, s. 1, 7.

<sup>2</sup> *Dzieje cukrownictwa w Polsce*, opr. zbior. pod red. Cz. Łuczaka, Poznań, 1981, s. 7.

<sup>3</sup> Tamże, s. 8.

<sup>4</sup> J. Łęka w s k i, *op. cit.*, s. 1.

<sup>5</sup> Tamże, s. 1.

<sup>6</sup> Tamże, s. 50.

<sup>7</sup> Tamże, s. 67.

<sup>8</sup> *Dzieje cukrownictwa...*, s. 199. Drugą była cukrownia w Woźuczynie.

W 1974 roku funkcjonowało w Polsce 77 cukrowni<sup>9</sup> skupionych w Zjednoczeniu Przemysłu Cukrowniczego. Zmiany ekonomiczne i społeczno-polityczne w latach 90. skazały wiele z nich na likwidację, a ustalenie obecnej liczby czynnych cukrowni wykracza poza zakres niniejszego opracowania.

## 2. Budowa Cukrowni „Wieluń” i jej modernizacje

Przełom XIX i XX w. przyniósł znaczne ożywienie w zakresie budowy cukrowni w zaborze rosyjskim. Koniunktura na cukier, wzrost chłonności rynku wewnętrznego w dobie tzw. „głodu cukrowego” z lat 1908-1911 i otwarcie przed Rosją rynku angielskiego z chwilą jej przystąpienia w 1907 r. do konwencji brukselskiej, spowodowały intensywny rozwój przemysłu cukrowniczego. Projektowano i przystępowano do budowy nowych zakładów, m.in. we Włocławku, Radomiu i Wieluniu<sup>10</sup>.

Inicjatorem budowy cukrowni w Wieluniu był inż. Stefan Jabłkowski<sup>11</sup>. Pierwotnie zamierzano wznieść cukrownię na terenie majątku Olewin, lecz ostatecznie zdecydowano się wybudować ją w Niedzielsku. Powodów takiej lokalizacji było kilka. Najważniejsze z nich to:

- projekt budowy kolei normalnotorowej od Piotrkowa, przez Wieluń, do ówczesnej granicy rosyjsko-niemieckiej. Ułatwiało to obowiązujący wówczas we wszystkich cukrowniach zaboru rosyjskiego eksport cukru;
- znaczny areał gleb w okolicach Wielunia nadających się do uprawy buraka cukrowego;
- dość dobrze rozwinięta sieć dróg w okolicach Wielunia;
- złoża kamienia wapiennego jako odpowiedniego budulca do projektowanej cukrowni;
- tereny pod budowę zaoferowane przez przyszłych akcjonariuszy - Felicję i Kazimierza Rymarkiewiczów<sup>12</sup>.

Dla sfinalizowania budowy fabryki powstało Towarzystwo Akcyjne Cukrowni „Wieluń”. Jego założycielami byli: „Dom Krajowy” księcia Stanisława Lubomirskiego, hrabia Kazimierz Kwilecki, Zygmunt Józef Siemiątkowski, Ludwik Czarnowski, Antoni Gintowt, Kazimierz i Felicja Rymarkiewiczowie, Aleksander Borman i Stefan Jabłkowski. Głównymi udziałowcami Towarzystwa byli bracia Przeworscy. Wysokość kapitału akcyjnego miała wynieść 650 tys. rubli.

---

<sup>9</sup> Tamże, s. 280.

<sup>10</sup> Tamże, s. 92.

<sup>11</sup> J. M a t e j k o, *Jabłkowski Stefan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 10, 1962-1964, s. 210.

<sup>12</sup> T. O l e j n i k, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998, s. 34.

Grunty pod budowę zakupiono od właścicieli majątku Niedzielsko, Kazimierza i Felicji Rymarkiewiczów<sup>13</sup>.

Najstarszym zachowanym dokumentem z pierwszych lat istnienia Cukrowni, znajdującym się w archiwum zakładowym, jest pisany ręcznie w języku rosyjskim „Opis główny wieluńskiej fabryki buraczanego cukru drobnokrystalicznego będącej własnością Towarzystwa Akcyjnego Cukrowni „Wieluń” i znajdującej się we wsi Niedzielsko, powiatu wieluńskiego, guberni kaliskiej w odległości 2 i 1/2 wiorsty od pocztowej telegraficznej placówki Wieluń i 41 wiorst od Okręgowego Zarządu Akcyzy w mieście Sieradz”<sup>14</sup>. Oto niektóre z ciekawszych warunków umowy pomiędzy Towarzystwem a właścicielami majątku Niedzielsko, dotyczące wzajemnych powiązań:

- każdy właściciel majątku Niedzielsko, począwszy od pierwszego roku i przez wszystkie lata działalności Cukrowni „Wieluń”, miał obowiązek uprawiać buraki cukrowe na powierzchni co najmniej 30 mórg i cały plon sprzedawać wyłącznie temu zakładowi za cenę, po jakiej będą dostarczać buraki plantatorzy w promieniu 5 wiorst;
- Cukrownia „Wieluń” przez wszystkie lata swej działalności była zobowiązana dostarczać bezpłatnie właścicielowi majątku Niedzielsko 3% wyprodukowanych wyśłodków.

Po unormowaniu prawnym stosunków własnościowych majątku Niedzielsko i Towarzystwa Akcyjnego, w 1910 roku mierniczy przysięgli, Zygmunt Łączkowski, odmierzył z majątku Rymarkiewiczów obszar 47 mórg i 5 prętów, po czym na ziemię tę założono księgę wieczystą pod nazwą Cukrownia „Wieluń”<sup>15</sup>.

Zgodnie z planem nieruchomości i gruntów należących do Cukrowni „Wieluń”, wykonanym powtórnie w 1949 roku przez tego samego mierniczego przysięgłego Zygmunta Łączkowskiego, obszar gruntów Cukrowni „Wieluń” przedstawiał się następująco<sup>16</sup>:

*Tabela 1*  
*Wykaz nieruchomości i gruntów należących do Cukrowni „Wieluń”*

Nr na planie	Wyszczególnienie	Powierzchnia	
		ha	m <sup>2</sup>
1	Place i zabudowania pracowników	1	2660
2	Ogródki pracowników		5820
3	Nie użyty przy torze kolejowym		8570

<sup>13</sup> Tamże, s. 34.

<sup>14</sup> Materiały archiwalne b. Cukrowni „Wieluń”.

<sup>15</sup> Tamże.

<sup>16</sup> Tamże. Planu nieruchomości i gruntów należących do cukrowni „Wieluń”.

4	Droga między zabudowaniami		7280
5	Ogrody i zabudowania pracowników	3	2910
6	Tereny zabudowań fabrycznych	3	7205
7	Droga do spławaków		2170
8	Place na składy buraków	1	9970
9	Tory kolejowe wewnętrzne		8900
10	Droga przy składach buraków		780
11	Spławaki		4650
12	Droga do wsi Bieniądzice		2060
13	Nieuzytki za spławakami	2	0015
14	Pola zalewowe	3	1004
15	Składy wysłodków świeżych		5812
16	Łąka z rowem przy gr. Bieniądzice		2217
17	Osadniki wód odpływowych	3	7129
18	Osadniki wód odpływowych	1	1398
19	Rurociąg z rzeki Pysznej		919
20	Rów graniczny		3073
21	Stawy wody czystej	1	5150
22	Stawy wody czystej	2	8885
23	Stawy wody czystej	1	5150
24	Groble między stawami	1	5420
25	Osadniki wapienne		8280
26	Nieuzytki przy stawach	1	5990
27	Nieuzytki przy drodze		1414
28	Łąka		4318
29	Plac i zabudowania gospodarcze		5223
30	Tereny bocznic kolejowej	1	5297
RAZEM		37	9669
Grunty na podstawie reformy rolnej z 1945 r.			
31	Pole z zabudowaniami	11	1227
32	Kamieniołomy	3	1440
33	Droga do kamieniołomu		1120
RAZEM		14	3791
Zestawienie ogólne			
Grunty dawne cukrowni		37	9669
Grunty przyłączone		14	3791
OGÓŁEM		52	3460

Prace przy budowie rozpoczęto wiosną 1911 r. Według ustaleń Zbigniewa Rasiewicza, projektantem fabryki był inż. Allert<sup>17</sup>, prace budowlane prowadziła firma Borman i Szwede, a nadzorował i kierował nimi Ludwik Buhle<sup>18</sup>.

Dla budowniczych Cukrowni wzniesiono dom mieszkalny, stojący do dziś przy ul. J. Długosza 18. Budynek ten pełnił dwie funkcje - był zarazem hotelem i stołówką. Drugim wzniesionym obiektem była łaźnia ogólna z czterema wannami i z ciepłą wodą. Budynek ten również zachował się do dnia dzisiejszego. W latach 50. dobudowano jeszcze jedno pomieszczenie kąpielowe i ubikację. Łaźnia służyła mieszkańcom przyfabrycznej osady jeszcze w latach 70. XX wieku.

Podstawowym materiałem budowlanym wykorzystywanym do budowy fabryki, domów mieszkalnych i bloków administracyjno-gospodarczych był kamień wapienny, którego bogate pokłady znajdowały się na gruntach majątku Niedzielsko.

Maszyny i urządzenia technologiczne sprowadzano koleją do Sieradza, a stamtąd dowożono na miejsce transportem konnym. Było to trudne zadanie, gdyż niektóre urządzenia, jak warniki, dyfuzory, kotły parowe i krajalnice ważyły po kilka, a nawet kilkanaście ton. Budowana fabryka była zakładem, jak na tamte czasy, nowoczesnym. Oprócz wszechobecnych wówczas maszyn parowych i transmisji pasowych, zainstalowano generator o mocy 125 kW oraz 14 silników elektrycznych o łącznej mocy 188 KM<sup>19</sup> do trójfazowej sieci prądu elektrycznego. Zainstalowano również nowoczesne i jedno z pierwszych w cukrownictwie kotły sekcyjne Babcocka na ciśnienie 14 atm. z przegrzewaczami pary i rusztami mechanicznymi<sup>20</sup>.

Z innych ciekawostek związanych z budową fabryki, przytoczonych przez Z. Rasiewicza, na uwagę zasługuje sposób budowy komina fabrycznego. Grunt, na którym miał stanąć komin o wysokości 65 metrów, był niestabilny, podmokły. Wiemy ze wspomnień Henryka Rodzocha, długoletniego pracownika Cukrowni, pełniącego funkcję głównego chemika a następnie głównego technologa, którego ojciec pamiętał czasy budowy, że żelbetonowy fundament komina postawiono na ponad stu wbitych pionowo w grunt balach dębowych. Pomysł okazał się trafny, gdyż komin stoi pionowo już ponad 90 lat.

Druga ciekawostka dotyczy budowy sześciu stawów wody czystej, o łącznej pojemności 90 tys. m<sup>3</sup>. Wg relacji najstarszych mieszkańców Cukrowni, stawy kopali żołnierze 5. Dońskiego Pułku Kozaków stacjonującego w Wieluniu. Wy-

---

<sup>17</sup> Z. R a s i e w i c z, *Fabrykanci*, (maszynopis pracy opartej na dokumentach i wspomnieniach pracowników Cukrowni, cz. I, s. 3).

<sup>18</sup> Tamże, s. 3.

<sup>19</sup> *Dzieje cukrownictwa...*, s. 85.

<sup>20</sup> Tamże, s. 81.

dobyta ziemia posłużyła do usypania grobli między stawami, dno i boki zbiorników pokryto gliną przywożoną z okolic Mokrska i Krzyworzeczki. Sposób zabezpieczenia i jakość wykonania warstwy izolacyjnej stawów okazał się bardzo skuteczny - nie przesiąkały aż do lat siedemdziesiątych, kiedy to podczas prac konserwacyjnych uszkodzono warstwę glinianej wyściółki.

Budowę Cukrowni ukończono jesienią 1912 roku. Wzniesiono także budynki produkcyjne, magazynowe, gospodarcze i mieszkalne oraz wszelkie inne urządzenia niezbędne do procesu produkcyjnego, wszystkie wyposażono w sprzęty, urządzenia techniczne i technologiczne. Oto wykaz elementów tej ogromnej inwestycji:

- budynek główny fabryki (hala główna, maszynownia, kotłownia, suszarnia wysłodków),
- biurowiec,
- dom dyrektora,
- magazyn cukru,
- magazyn wysłodków,
- magazyn paliw i smarów\*,
- garaże\*,
- pomieszczenia gospodarcze (obory i stajnie),
- piec do wytopu żeliwa\*,
- 2 zbiorniki melasy,
- wagi do buraków i wysłodków,
- 3 kanały spławne do buraków (spławaki),
- drewniany pomost wysłodkowy,
- 3 czterorodzinne budynki mieszkalne\*,
- łaźnia,
- budynek mieszkalny dla urzędników,

W 1912 r. ruszyła pierwsza kampania cukrownicza. W 1915 roku oddano do użytku kolej wąskotorową Olesno-Praszka-Wieluń, której bocznice doprowadzono do Cukrowni. Umożliwiło to zwózkę buraków z dalszych terenów plantacyjnych, a w następnych latach dowóz węgla ze Śląska. Kamień wapienny niezbędny do procesu technologicznego otrzymywano z pobliskiego kamieniołomu w Niedzielsku. Po pierwszej wojnie światowej transport konny zastąpiono częściowo 5 samochodami z demobilu (Cukrownia posiadała 40 koni; ostatniego konia, wążcha imieniem Bibek, sprzedano w latach siedemdziesiątych XX w.<sup>21</sup>).

W 1926 roku wybudowano linię kolejową Kalety-Wieluń-Podzamcze. Rów-

\* Mogły powstać w okresie późniejszym.

<sup>21</sup> Z. R a s i e w i c z, *op. cit.*, cz. II, s. 13.

nocześnie zlikwidowano odcinek kolei wąskotorowej wiodący do Cukrowni, zastąpiony w 1929 roku istniejącą do dziś boczną koleją normalnotorową, co w dużym stopniu przyczyniło się do rozwoju fabryki. Poza wymienionymi w okresie międzywojennym aż do 1939 roku nie realizowano w Cukrowni większych inwestycji modernizacyjnych. Dopiero w 1939 roku, według planu modernizacyjnego opracowanego przez inż. Ignacego Dąbrowskiego, przystąpiono do prac mających na celu zwiększenie o 25% zdolności przerobowych fabryki<sup>22</sup>. Zainstalowano nowy kocioł parowy Ferbera o mocy 6 at., kupiony od cukrowni „Gosławice”, oraz drugą, używaną maszynę parową, nabytą od H. Cegielskiego. Tym sposobem wzrosła do 500 kW moc zainstalowanych urządzeń. Ponadto wstawiono 3 ogrzewacze, aparat wyparny (z cukrowni „Kościan”), podwyższono bębny wirówek i zamówiono dwie nowe wirówki.

W latach okupacji hitlerowskiej zwiększono tylko ilość silników elektrycznych i zainstalowano nową krajalnicę.

Po wyzwoleniu w 1945 r. Cukrownia „Wieluń” należała pod względem organizacyjnym do Dyrekcji Cukrowni Śląskich, która nie inwestowała w modernizację odległego zakładu. Dopiero w 1953 r. wybudowano magazyn nasion i nawozów, dostarczanych plantatorom buraka cukrowego. W 1959 roku wybudowano następny magazyn nawozów, przeznaczony z czasem na magazyn techniczny. W 1962 roku rozpoczęto budowę nowej kotłowni i turbinowni, co było zapowiedzią dalszej rozbudowy zakładu. Uruchomione w 1969 roku kotłownia i turbina elektryczna pozwoliły na likwidację pozostałych transmisji pasowych i instalację w ich miejsce silników elektrycznych. Dalsze modernizacje to m.in.:

- 1966 r. - instalacja 5 szt. nowych wirówek elektrycznych typu WA100,
- 1967 r. - instalacja 2 nowych krajalnic typu RK 13,
- 1970 r. - oddanie do eksploatacji nowej wapniarni oraz modernizacja wyparki,
- 1975 r. - zakończenie modernizacji cedzideł, automatyzacja warników cukrzycy pierwszej,
- 1980 r. - zakończono budowę nowej hali fabrycznej, w której zainstalowano nowoczesny dyfuzor do dyfuzji ciągłej; Cukrownia otrzymała nowy defekator ciągły o dł. 14 m,
- 1981 r. - montaż nowych cedzideł,
- 1982 do 1984 r. - prace modernizacyjne związane z wyładunkiem i spławianiem buraków,
- 1985 r. - wybudowano nową estakadę wysłodkową,
- 1986 r. i lata następne - dalsza przebudowa i modernizacja zakładu w celu osiągnięcia przerobu dobowego 1045 ton buraków<sup>23</sup>. Dla porównania planowany

<sup>22</sup> Archiwum Cukrowni „Wieluń”. Kronika i Księga Pamiątkowa Cukrowni „Wieluń” 1912-1987.

<sup>23</sup> Tamże.



przerób dobowy Cukrowni w 1912 r. wynosił 450-500 ton buraków na dobę.

Proces modernizacji zakładu trwał nieustannie. W 1996 r. zmodernizowano stację wyparną, wyremontowano kotły wysokiego ciśnienia, kontynuowano budowę oczyszczalni ścieków. Oprócz planowanych remontów i unowocześnień parku maszynowego, corocznie w okresie między kolejnymi kampaniami prowadzono remonty bieżące wszystkich stacji technologicznych i urządzeń, by bez awarii produkowały cukier.

### 3. Rada Nadzorcza i pracownicy

Załoga Cukrowni składała się z pracowników stałych i sezonowych, tzw. kampanijnych. W pierwszych latach jej istnienia zatrudniono na stałe 77 pracowników - 12 umysłowych i 65 fizycznych.

W skład Rady Nadzorczej wchodził: Maurycy Przeworski, Józef Landau, Waław Fajter, Leon Nowakowski, Jerzy Przeworski, Roman Przeworski, Wiesław Psarski<sup>24</sup>. W 1927 r. Zarząd Towarzystwa Akcyjnego Cukrowni i Rafinerii w Wieluniu stanowili: Maurycy Przeworski, Władysław Psarski, dr Józef Landau, dr Waław Fajans. Siedziba Zarządu mieściła się w Warszawie, ul. Trębaczka 15. Bezwzględna większość akcji przedsiębiorstwa znajdowała się w rękach braci Przeworskich, którzy tym samym mieli dominujący wpływ na jego funkcjonowanie. Rada Nadzorcza w tym czasie nie istniała. W Cukrowni było wówczas zatrudnionych 89 robotników stałych, a w czasie kampanii cukrowniczej 314<sup>25</sup>. Elitę pracowniczą stanowili urzędnicy. Według Cz. Łuczaka w załodze Cukrowni wytworzyła się swoista hierarchia, wynikająca ze stopnia zaszczerowania płacowego. Na jej wierzchołku znajdowała się grupa majstrów i dozorców fabrycznych, odpowiedzialnych za poszczególne fazy procesu produkcyjnego. Drugą grupę stanowili pomocnicy warsztatowi i podmajstrzy, trzecią - robotnicy niewykwalifikowani. Specyficzne były stosunki pomiędzy robotnikami a właścicielami Cukrowni i administracją urzędniczą. Robotnik otrzymywał oprócz wynagrodzenia pieniężnego także gratyfikacje w naturze - działkę ziemi, mieszkanie, deputaty. Sprzyjało temu położenie fabryki i osady przyfabrycznej, z dala od miasta i okolicznych wsi<sup>26</sup>. W przykładowym osiedlu mieszkali pracownicy wraz z rodzinami. Ich sytuacja materialna i rodzinna była bardzo ściśle związana ze stanem ekonomicznym przedsiębiorstwa.

Cukrownia „Wieluń”, położona wśród łąk i pól pomiędzy Niedzielskiem, Bie-

<sup>24</sup> Z. R a s i e w i c z, *op. cit.*, cz. II, s. 7.

<sup>25</sup> Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu (dalej APŁOS), Starostwo Powiatowe Wieluńskie (dalej SPW), sygn. 190, Wykazy przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w 1927 r.

<sup>26</sup> *Dzieje cukrownictwa...*, s. 110.

niądżycami, Wydrzynem i Urbanicami, była oddalona od Wielunia o ok. 3 km. Z miastem łączyła ją tylko jedna droga. Tym samym stanowiła swoistą enklawę żyjącą własnym życiem. Mieszkał tu w „dyrektorskim pałacyku” dyrektor Cukrowni wraz z rodziną, piętrową kamienicę zajmowali urzędnicy, a w rodzinnych parterowych domach przykładowych mieszkali robotnicy stali. Osiedle to było zawsze przez jej mieszkańców nazywane „osadą”, takie określenie będzie używane w dalszej części niniejszego opracowania. Pewien obszar niezagospodarowanej ziemi Cukrowni rozdzielono pomiędzy pracowników jako działki przyzagrodowe i ogródki przydomowe (zob. tabela nr 1, poz. 2 i 5). Każdy mieszkaniec osady miał też do swej dyspozycji budynek gospodarczy.

Mieszkańcy osady hodowali krowy, kozy, świnię, drób i króliki, na swych działkach siali zboża, sadzili ziemniaki, zakładali ogródki warzywne i kwiatowe. Cukrownia również posiadała 10-12 krów, które w okresie wiosenno-jesiennym, wraz z krowami pracowników, wypasał na zakładowych łąkach pastuch zatrudniony przez przedsiębiorstwo. Hodowla krów przetrwała w Cukrowni do 1948 roku. Zakład zatrudniał też ogrodnika, który dbał o tereny zielone, hodował kwiaty i warzywa na potrzeby dyrektora i stołówki dla urzędników. Zachwył budził wspaniale utrzymany park i pięknie formowane żywopłoty. Każdy pracownik mieszkający w osadzie otrzymywał w ramach deputatu wysłodka buraczane dla bydła, ziemniaki, opał (węgiel, drewno) i cukier. Współcześnie tylko deputat cukru, który zawsze otrzymywali wszyscy czynni pracownicy i emeryci zakładu, przetrwał niemal do końca istnienia przedsiębiorstwa.

Z biegiem czasu osadę zamieszkiwały kilkupokoleniowe rodziny cukrowników. W ostatnich latach istnienia Cukrowni w 2 przypadkach pracowało w niej już 5. pokolenie. Wytworzyły się swoiste powiązania rodzinne, obyczaje i tradycje charakterystyczne tylko dla tego zakładu i dla osady, warte opracowania w oddzielnym artykule.

Najważniejsze stanowisko w Cukrowni piastował jej dyrektor, a po wejściu zakładu do holdingu - prezes.

Tabela 2

Nazwisko i imię	Lata pełnienia funkcji
<b>Dyrektorzy</b>	
Władysław Jankowski	1912-1916
Franciszek Godlewski	1916-1920
Bolesław Peretjatkiewicz	1920-1929
Mieczysław Zajda	1929-1939

Meske, Szyling, Angersztajn, Nocztrym	1939-1945
Józef Skrowaczewski	1945-1947
Władysław Banachowicz	1948-1950
Jan Skweres	1950-1953
Józef Mamrot	1953-1956
Antoni Guz	1956-1966
Stanisław Słysz	1966-1970
Alojzy Wędzonka	1970-1986
Ireneusz Radwański	1986-1988
Marian Domagała	1989-1997
<b>Prezesi</b>	
(po wejściu Cukrowni do holdingu Śląska Spółka Cukrowa w Łosiuwie)	
Marian Domagała	1997-1998
Ireneusz Potacki	1998-2000
Tadeusz Barcz	2000-2003
Henryk Włoszek	Od lipca 2003 r.

*Wykaz dyrektorów i prezesów Cukrowni „Wieluń”.*

#### 4. Jubileusz 75-lecia Cukrowni

W dniu 5 września 1987 r. w kinie „Syrena” w Wieluniu odbyła się uroczysta akademicka z okazji 75-lecia istnienia Cukrowni. Komitet Honorowy obchodów stanowili:

- Roman Owsiak - sekretarz KW PZPR w Sieradzu,
- Sławomir Kozanecki - wicewojewoda sieradzki,
- Ryszard Lewik - przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej,
- Kazimierz Jaworski - dyrektor naczelny Zrzeszenia Przedsiębiorstw Przemysłu Cukrowniczego,
- Marian Koch - dyrektor PP Cukrowni Opolskie,
- Andrzej Ostrycharz - I sekretarz Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR w Wieluniu,
- Kazimierz Pichlak - sekretarz Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR w Wieluniu,
- Wojciech Dudek - prezes Miejsko-Gminnego Komitetu ZSL w Wieluniu,
- Edward Nawrocki - przewodniczący Komitetu Miejsko-Gminnego SD w Wieluniu,

- Jan Leśniak - przewodniczący Rady Miejsko-Gminnej PRON w Wieluniu,
- Julian Semba - naczelnik Miasta i Gminy Wieluń,
- Marek Niedźwiedzki - z-ca redaktora naczelnego tygodnika „Nad Wartą”,
- Ireneusz Radwański - dyrektor Cukrowni „Wieluń”,
- Andrzej Świątkowski - sekretarz POP PZPR przy Cukrowni „Wieluń”,
- Józef Stępień - przewodniczący Rady Pracowniczej Cukrowni „Wieluń”,
- Sławomir Ostrowski - przewodniczący NSZZ Cukrowni „Wieluń”<sup>27</sup>.

W czasie uroczystości zasłużonym pracownikom wręczono odznaczenia państwowe, resortowe oraz dyplomy. Otrzymali je:

- Kazimierz Ceglarski, brygadzysta elektryk – Srebrny Krzyż Zasługi,
- Ireneusz Drab, kierownik działu surowcowego – Brązowy Krzyż Zasługi,
- Stanisław Surma, Marian Domagała, Józef Morawka, Józef Stępień, Andrzej Gwiazdowski, Stanisław Golański, Zdzisław Marczewski, Waclaw Kozłowski, Kazimierz Pawełczyk – Srebrną Odznakę Zasłużonego Pracownika Przemysłu Spożywczego i Skupu,
- Józef Cieśla, Lucjan Cieśla, Grzegorz Cieślak, Tadeusz Czarnogrecki, Stanisław Ignaczak, Zdzisław Jachowicz, Roman Komadorow, Franciszek Kowalczyk, Stanisław Markiewicz, Waldemar Pawłowski, Ireneusz Potacki, Jerzy Puławski, Adela Skoczylas, Jan Skoczylas, Stanisław Surma, Maria Tomaszczyk, Ryszard Ustyniak – dyplomy uznania i nagrody pieniężne .

Podczas uroczystości przedstawicielom załogi Cukrowni wręczono okolicznościowy sztandar.

Wraz ze swym zakładem 75-lecie istnienia obchodziła Zakładowa Ochotnicza Straż Pożarna.

## 5. Plantatorzy, plantacje

Jak już wyżej wspomniano, pierwszym plantatorem zobowiązanym na podstawie umowy do dostarczania Cukrowni buraków był właściciel majątku Niedziel-sko. Buraki zaczęli również uprawiać właściciele okolicznych majątków ziemskich, dzierżawcy oraz zamożniejsi chłopci. Podczas pierwszej kampanii buraczanej w 1912 r. przerobiono 19 174 tony buraków<sup>28</sup>. Uwzględniając, że były to pierwsze doświadczenia plantatorów oraz biorąc pod uwagę jakość materiału siewnego i ówczesną kulturę rolną, można przyjąć, iż średnia wydajność buraka wynosiła ok. 30-35 ton z hektara. Oznacza to, że w 1912 r. obsiano burakami areał ok. 550 ha. W czasie pierwszej wojny światowej i do roku 1924 obszar

<sup>27</sup> Kronika i Księga Pamiątkowa Cukrowni „Wieluń”, Zaproszenie na akademię.

<sup>28</sup> Kronika Cukrowni „Wieluń”.

plantacji wynosił ok. 1000 ha, a kampanie buraczane trwały od 17 do 35 dni. W 1915 roku kampanii buraczanej nie było, przeprowadzono natomiast kampanię ziemniaczaną. W latach następnych kampanie buraczane następowały po kampaniach ziemniaczanych. W roku 1918 zrezygnowano z kampanii ziemniaczanych, a aparaturę do przetwarzania ziemniaków sprzedano do Niemiec<sup>29</sup>.

W 1936 r. założono i wpisano do rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego pod nr 1383 Stowarzyszenie Plantatorów Buraka Cukrowego Cukrowni „Wieluń” w Wieluniu<sup>30</sup>. Jego założycielami byli: Wincenty Chmyzowski, Rajmund Daszkiewicz, Tadeusz Fiszer, Gabriela Grodzicka, Ernest Helsen, Janina Jacuńska, Lambert Kamieński, Zbigniew Kosiński, Tadeusz Kozarski, Edward Kręski, Włodzimierz Kręski, Wojciech Kurnatowski, Feliks Murzynowski, Michał Murzynowski i Gustaw Taczanowski. W dniu 12 lutego tegoż roku wybrano Zarząd Stowarzyszenia w osobach:

- prezes - Tadeusz Fiszer, właściciel majątku Wielgie,
- wiceprezes - Edward Kręski, właściciel majątku Masłowice,
- członkowie Zarządu: Michał Murzynowski - właściciel majątku Wolnica Niechmirowska w powiecie sieradzkim, Tadeusz Kwieciński - właściciel majątku Siemianice, Napieraj Józef - rolnik z Wielunia, Roch Skrzypecki - rolnik z Białej,

zastępcy członków Zarządu:

Ignacy Bieżyński – rolnik ze wsi Dobrydział, Józef Dawidowicz - rolnik ze wsi Draliny, Józef Chałupka – rolnik ze wsi Widoradz i Włodzimierz Zarzycki – dzierżawca majątku w Białej.

Komisję Rewizyjną stanowili:

Korzański Tadeusz z Konopnicy, Kozierowski Edmund z Kierzyna, Pilarski Józef z Mokrska.

Siedziba Stowarzyszenia mieściła się w Wieluniu, przy ul. 3 Maja 6<sup>31</sup>.

Terenem działalności Stowarzyszenia był obszar plantacji dla Cukrowni „Wieluń” w obrębie powiatów: wieluńskiego, kępińskiego, sieradzkiego, częstochowskiego, lublinieckiego, łaskiego, radomszczańskiego i tarnogórskiego. Członkami Stowarzyszenia Plantatorów Buraka Cukrowego mogli być „(...) wszyscy plantatorzy buraka cukrowego bez różnicy płci i wyznania, zarówno należący do większej, średniej i mniejszej własności, jak i plantatorzy na gruntach dzierżawionych”<sup>32</sup>. Prowadziło ono swą działalność do wybuchu II wojny światowej.

<sup>29</sup> Tamże.

<sup>30</sup> APŁOS, SPW, sygn. 1330. Stowarzyszenie Plantatorów Buraka Cukrowego.

<sup>31</sup> Tamże.

<sup>32</sup> Tamże. Statut Stowarzyszenia.

Po upływie ponad pół wieku od zakończenia wojny plantatorzy utworzyli Związek Plantatorów Buraka Cukrowego przy Cukrowni „Wieluń” S.A. w Wieluniu. Zebranie założycielskie Związku odbyło się 27 maja 1997 r. Uchwalono na nim statut i wybrano zarząd. W skład grupy założycielskiej wchodziło 20 osób. W dniu 27 czerwca 1997 r. wystąpiono do Sądu Rejonowego w Sieradzu z wnioskiem o rejestrację Związku. Jego członkami mogli być zarówno plantatorzy, jak i osoby prawne. Terenem działania Związku był rejon plantacyjny Cukrowni „Wieluń”.

W dniu 10 maja 2002 r. Zarząd Związku stanowili:

Mikołajczyk Stanisław - prezes,

Kowaliński Marian - wiceprezes,

Zawadzki Władysław - sekretarz,

Idasiak Karol - skarbnik,

Członkowie Zarządu: Brodacki Piotr, Bartoszek Jarosław, Skoczylas Edmund.

W 2002 r. Związek zrzeszał 298 plantatorów, którzy łącznie obsiali burakiem pola o powierzchni 1342,22 ha. Stowarzyszenie przetrwało swoją rodzimą cukrownię, gdyż limity buraka cukrowego z tego terenu nadal utrzymuje jej właściciel - koncern Saint Louis Surce, a surowiec jest odbierany przez Cukrownię „Wróblin”, w skład której wchodzi obecnie Cukrownia „Wieluń”.

## 6. Zakładowa Ochotnicza Straż Pożarna

Historia Ochotniczej Straży Pożarnej przy Cukrowni „Wieluń” sięga 1912 roku. Już we wrześniu tegoż roku ówczesny dyrektor fabryki, Władysław Jankowski, wraz z głównym mechanikiem, Arturem Gregierem, zorganizowali spośród pracowników zamieszkałych w przyfabrycznej osadzie Straż Ogniową Ochotniczą<sup>33</sup>. Jej zadaniem było prowadzenie wśród załogi akcji uświadamiającej w zakresie bezpieczeństwa pożarowego, likwidacja ewentualnego pożaru na terenie zakładu i osady oraz udzielanie pomocy okolicznym wioskom na wypadek pożaru. Wyposażenie jednostki stanowiła sikawka ręczna, bosaki, drabiny i toporki.

W skład pierwszej drużyny strażackiej wchodził m.in.: naczelnik- Artur Gregier, członkowie czynni: Jan Choczaj, Antoni Cieślak, Jan Cieślak, Józef Lawęda, Adam Nawrocki, Albin Potacki, Bolesław Sierant i Adam Ustyniak. Swoją chrzest bojowy straż przeszła w 1913 r., prowadząc akcję ratowniczo-gaśniczą w czasie dużego pożaru w odległej o kilkanaście kilometrów wsi Chorzyna k. Osjakowa. Czas trwania akcji, z dojazdem i drogą powrotną, trwał 11 godzin. Inne większe akcje gaśnicze, w których brali udział strażacy SOO Cukrowni „Wie-

<sup>33</sup> Księga Pamiątkowa Zakładowej Ochotniczej Straży Pożarnej cukrowni „Wieluń” w Wieluniu, cz. I.

<sup>34</sup> Tamże.

luń” to pożary w Stawie (1914 r.) i w Czarnożyłach (1916 i 1918 r.)<sup>34</sup>.

Po opuszczeniu w 1919 r. zakładu przez Artura Gregiera, do 1923 r. nastąpił zastój w działalności jednostki spowodowany brakiem zainteresowania strażą ze strony dyrekcji. W tym okresie SOO Cukrowni „Wieluń” liczyła przeciętnie 18 osób, tworząc pododdział OSP miasta Wielunia.

W kwietniu 1923 r. stanowisko dyrektora Cukrowni „Wieluń” objął Bolesław Peretjatkiewicz. Reaktywował on działalność zakładowej SOO, a sam objął funkcję jej prezesa. Naczelnikiem straży został Mieczysław Zajda, chemik Cukrowni. Straż przeżywała wówczas dynamiczny rozwój. Strażacy otrzymali pełne umundurowanie, nowy sprzęt oraz wóz pożarniczy pod sikawkę. Sprawdzianem i dowodem jej efektywności bojowej była m.in. akcja ratowniczo-gaśnicza w 1923 r. na terenie majątku Niedzielsko. W dowód wdzięczności i uznania za sprawną akcję gaśniczą wszyscy biorący w niej udział strażacy otrzymali od właścicieli majątku po 50 kg pszenicy<sup>35</sup>.

W 1927 roku, w 15-lecie swego istnienia, SOO Cukrowni „Wieluń” otrzymała sztandar ufundowany przez dyrektora Bolesława Peretjatkiewicza. Na okolicznościowym table z napisem „Założycielowi Straży Ogniowej Ochotniczej w cukrowni „Wieluń”<sup>36</sup> wykonanym w tymże roku, znajdują się fotografie 33 umundurowanych osób: B. Peretjatkiewicza, F. Bąka, J. Ceglarskiego, J. Hoczaja, A. Cieślaka, J. Durki, T. Grabowskiego, S. Kajdy, T. Kajdy, J. Klimaszewskiego, F. Komorowskiego, S. Łabenckiego, A. Marczaka, P. Mielczarka, F. Mikosa, A. Muszalskiego, A. Nawrockiego, W. Packa, A. Potackiego, S. Potackiego, E. Prawickiego, B. Sieranta, J. Sieranta, S. Sieranta, F. Świątkowskiego, J. Teresiaka, M. Teresiaka, L. Tomczaka, W. Tomczaka, M. Zajdy, K. Zawadzińskiego, L. Zawadzińskiego, T. Zawadzińskiego.

Na fotografiach widać również dwa konne wozy strażackie - jeden z drabiną i sikawką ręczną, drugi to beczkowóz. Jest też samochód ciężarowy z napisem T-wo Akc. Cukrowni „Wieluń”, a w nim 25 strażaków ze sztandarem. Sztandar ten ukryto na początku II wojny światowej prawdopodobnie na terenie zakładu i już go nie odnaleziono<sup>37</sup>. Na innym zdjęciu widnieje również 25 strażaków w czasie zbiórki.

W maju 1935 r., staraniem byłego naczelnika straży, dyrektora Mieczysława Zajdy, ponownie zarejestrowano w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi Stowarzyszenie Ochotniczej Straży Pożarnej w Cukrowni „Wieluń”. Było to związane

<sup>35</sup> Tamże.

<sup>36</sup> Okolicznościowe table *Założycielowi Straży Ogniowej Ochotniczej w cukrowni „Wieluń”* znajdujące się w strażnicy OSP przy Cukrowni „Wieluń”; fotokopia w zbiorach autora.

<sup>37</sup> Z. R a s i e w i c z, *op. cit.*

z wprowadzeniem nowego statutu dla straży pożarnych. Członkami założycielami byli: Mieczysław Zajda, Tadeusz Grabowski, Mieczysław Teresiak, Antoni Marczak, Franciszek Świątkowski, Antoni Cieślak, Józef Durka, Ludwik Tomczak, Adam Nawrocki, Franciszek Bąk, Albin Potacki, Jan Choczaj, Stefan Kajda, Stefan Potacki, Piotr Kajda<sup>38</sup>. W październiku 1935 r. skład zarządu OSP, wybieranego na okres 3-letni, przedstawiał się następująco: prezes - Zajda Mieczysław, naczelnik straży - Grabowski Tadeusz, gospodarz - Prawicki Edmund<sup>39</sup>. Taki sam skład zarządu był w dniu 21 VI 1938 r., o czym informuje pismo do Starostwa Powiatowego. W piśmie tym wymieniono również liczbę członków czynnych straży - 25 osób<sup>40</sup>. Lokal Stowarzyszenia mieścił się w biurze Cukrowni „Wieluń”.

Straż pożarna działała również w czasie okupacji hitlerowskiej, kierowana była przez Franciszka Świątkowskiego i Antoniego Marcza. W 1944 roku jednostkę wyposażono w sprzęt mechaniczny - motopompę marki D.K.W. o wydajności 800 litrów wody na minutę.

Po wyzwoleniu do roku 1949 nastąpił zastój w działalności straży. W 1947 roku zanotowano pierwszy w historii Cukrowni „Wieluń” pożar, który strawił dach i facjaty na budynku administracyjnym. Niestety, trwająca w stagnacji i rozkładzie organizacyjnym zakładowa jednostka OSP nie była w stanie podjąć akcji i samodzielnie ugasić pożaru. Uczyniła to Ochotnicza Straż Pożarna z Wielunia. W latach 1950-1959 jednostkę OSP przemianowano na Zakładową Straż Pożarną oraz utworzono posterunek Zawodowej Straży Pożarnej w sile 10 ludzi. W roku 1951 przekazano do użytku nową strażnicę ze wspinalnią przystosowaną do przechowywania sprzętu; mieściła się w niej również dyżurka.

W dniu 8 lipca 1962 roku obchodzono 50-lecie istnienia Straży Pożarnej przy Cukrowni „Wieluń”. Ze względu na zaginięcie pierwszego sztandaru w okresie okupacji, z inicjatywy Dyrekcji i Samorządu Robotniczego oraz POP ufundowano sztandar, który w czasie uroczystości przekazano strażakom<sup>41</sup>.

Przez następne 25 lat Zakładowa Ochotnicza Straż Pożarna pisała kolejne karty swojej historii. Zakupiono nowe motopompy wraz z osprzętem oraz drobny sprzęt i umundurowanie. Przez krótki okres działała sekcja młodzieżowa OSP. Prezesami straży byli tradycyjnie kolejni dyrektorzy Cukrowni, natomiast jej naczelnikiem-komendantem był od 1950 r. aż do nagłej śmierci w dniu 6 kwietnia 1972 r. Franciszek Spychała. Był on twórcą osiągnięć straży, animatorem

<sup>38</sup> APŁOS, SPW, sygn. 1295. Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna przy cukrowni „Wieluń”.

<sup>39</sup> Tamże.

<sup>40</sup> Tamże.

<sup>41</sup> Księga Pamiątkowa Zakładowej Ochotniczej Straży Pożarnej cukrowni „Wieluń” w Wieluniu, cz. I



zabaw, festynów i loterii, występów artystycznych i przedstawień organizowanych dla środowiska. Pod jego dowództwem strażacy zdobyli m.in. w 1961 roku II miejsce w eliminacjach miejskich T.O.P.L. oraz I miejsce na zawodach sportowo-pożarniczych powiatu wieluńskiego w 1971 r. W skład zwycięskiej sekcji wchodziło: Leon Kołaczyk, Władysław Żelasko, Józef Morawka, Marian Bąk, Wiesław Sujka, Mieczysław Ustyński, Mieczysław Mielczarek, Stanisław Duda, Władysław Ściebura. Brak materiałów źródłowych nie pozwala na udokumentowanie działalności orkiestry strażackiej, której kapelmistrzami byli kolejno: Kazimierz Pietrzak, Kazimierz Królikowski, Tadeusz Pietrzak.

W 1972 r. stan osobowy jednostki wynosił 51 strażaków, w 1976 - 38, w 1981 - 23, w tym 19 czynnych. Dokonywano wymiany i zakupu nowego sprzętu, strażacy uczestniczyli w zawodach i szkoleniach. W 1986 r. zakupiono m.in. nową motopompę M8/8 PO5E, straży przydzielono ciągnik rolniczy przeznaczony do transportu przyczepy z motopompą. W 1987 r. skład osobowy Zarządu Zakładowej Ochotniczej Straży Pożarnej Cukrowni „Wieluń” przedstawiał się następująco: prezes - Ireneusz Radwański, naczelnik - Alojzy Pasięka, z-ca naczelnika - Andrzej Śmiechowicz, skarbnik - Andrzej Świątkowski, sekretarz - Ireneusz Potacki; Komisja Rewizyjna: Stanisław Surma, Józef Morawka, Ryszard Werbicki.

W dniu 5 IX 1987 r. Zakładowa Ochotnicza Straż Pożarna wraz z Cukrownią „Wieluń” obchodziła jubileusz 75-lecia istnienia. Najbardziej zasłużonym strażakom wręczono medale i odznaczenia. Srebrny Medal za Zasługi dla Pożarnictwa otrzymali: Marian Bąk i Józef Morawka, brązowy - Wincenty Gawłowski, wielu strażakom wręczono odznaki za wysługę lat w OSP.

Zakładowa Ochotnicza Straż Pożarna dotrwała wraz ze swym zakładem do końca lipca 2003 roku, kiedy to wypowiedzenia z pracy niektórzy otrzymywali nie tylko jako pracownicy, ale również jako członkowie straży, która funkcjonowała

Rok	Nazwisko naczelnika <sup>42</sup>
1912-1919	Artur Gregier
1923-1929	Mieczysław Zajda
1929-1935	Edmund Prawicki
1935-1939	Tadeusz Grabowski
1939-1945	prowadzący - Franciszek Świątkowski, Antoni Marczak

<sup>42</sup> Funkcja ta przybierała różne nazwy w różnych okresach, dla uproszczenia zastosowano tylko jedno określenie.

1945-1959	brak danych
1950-1972	Franciszek Spychała
1972-1976	Stefan Potacki
1976-1977	Stanisław Duda
1977-1991	Alojzy Pasięka
1991-1995	Andrzej Śmiechowicz
1995-2003	Ryszard Werbicki

nieprzerwanie przez 90 lat i jednaście miesięcy.

*Tabela 3*  
*Prezysi i naczelnicy Straży w latach 1912 - 2003.*

W latach 1972-2001 istniało w Cukrowni stanowisko samodzielnego referenta do spraw p.poz. Funkcję tą pełnili kolejno: Marian Kępa, Ignacy Szymicki, Andrzej Świątkowski, Józef Mielczarek, Zbigniew Rasiewicz.

## 7. Działalność kulturalna i socjalna

W 1923 roku przeniesiono z Bieniądzie do Cukrowni szkołę podstawową, w której utrzymaniu partycypowała fabryka. Ciekawostką może być wyposażenie szkoły w kilka kryształkowych odbiorników radiowych na słuchawki, z których korzystały dzieci. W Cukrowni przyjmował też lekarz, Stanisław Domagalski.

W 1932 roku szkołę przeniesiono do nowego budynku w Niedzielsku, ale Cukrownia „Wieluń” do końca swego istnienia pełniła funkcję zakładu opiekuńczego<sup>43</sup>.

Po II wojnie światowej zakład nadal pełnił funkcje socjalne i kulturalno-oświatowe. Już 21 IV 1945 r. powstało przy Cukrowni kółko artystyczne, a 21 V 1945 r. odbyła się w Wieluniu premiera przedstawienia *Zemsta* A. Fredry w wykonaniu aktorów-amatorów, pracowników Cukrowni „Wieluń”. Dnia 23 VII 1945 r. cukrownicy z Wielunia grali „Zemstę” w Warszawie<sup>44</sup>. Wspominał o tym w czasie premiery filmowej adaptacji „Zemsty” 30 września 2002 r. Andrzej Wajda mówiąc, że to właśnie wieluńscy cukrownicy wystawili prawdopodobnie pierwszą po wojnie „Zemstę” w Polsce. Aktorami amatorami w tym pierwszym przedstawieniu byli: Józef Ceglarski, Maria Tomczak, Henryk Żuraw, Ludwik Potacki, Janina Marciniak, Kazimierz Swoszowski, Jan Ceglarski, Stanisław Cieślak,

<sup>43</sup> Z. R a s i e w i c z, maszynopis „Fabrykanci”, na podstawie dokumentów i wspomnień pracowników Ckrowni cz. II, s. 40 i n.

<sup>44</sup> J. M a r c i n i a k, *Pamiętniki*, cz. II, rękopis, wł. autora.

<sup>45</sup> Z. R a s i e w i c z, *op. cit.*, cz. II, s. 78.

Zygmunt Ustyniak, Leonard Teresiak, bracia Łochowscy<sup>45</sup>. Kółko teatralne istniało kilka lat, wystawiając sztuki sceniczne głównie dla mieszkańców Cukrowni. Próbę jego reaktywowania podjął w latach 70. Ireneusz Potacki, który wraz z młodzieżą fabryki przygotowywał program akademii pierwszomajowej.

Pracownicy Cukrowni korzystali z wczasów pracowniczych, a ich dzieci z kolonii letnich i obozów zimowych. Funkcjonowała też świetlica, biblioteka i przedszkole zakładowe. Ogromna większość mieszkańców osady pierwsze programy telewizyjne oglądała przed telewizorem w świetlicy zakładowej. Jedynym upoważnionym do obsługi telewizora był Kazimierz Ceglarski.

W połowie lat 60. zakupiono pierwszy autobus zakładowy. Umożliwiło to organizowanie wycieczek, wyjazdów nad rzekę, na grzybobranie itd. Regularnie organizowano też wyjazdy do teatrów, oper i operetek w Łodzi, Warszawie i Wrocławiu.

W okresie powojennym działało przy Cukrowni ambulatorium zakładowe, obsługiwane codziennie przez 8 godzin przez pielęgniarkę oraz lekarza medycyny przyjmującego 2 razy w tygodniu. Urządzono gabinet stomatologiczny, który był czynny 2 razy w tygodniu przez 6 godzin. Opieką medyczną objęte również były dzieci ze Szkoły Podstawowej w Niedzielsku. Funkcjonowała też stołówka zakładowa, która mogła wydawać 100 posiłków dziennie.

Rozwijało się budownictwo zakładowe. W 1949 roku wybudowano blok dla 14 rodzin, w okresie 1957-60 pięć domów dwurodzinnych. W latach 60. oddano do użytku nowe przedszkole, a do 1972 roku wybudowano dalszych 6 budynków mieszkalnych dla 18 rodzin.

W 1995 r. całe osiedle przyzakładowe Cukrowni „Wieluń” - budynki i grunty, przejął Urząd Miejski w Wieluniu. Dziś, oprócz byłych pracowników fabryki, mieszka tu coraz więcej rodzin nigdy nie związanych z tym zakładem przez co traci się charakter osiedla przyfabrycznego, które wraz z likwidacją Cukrowni przestało być osiedlem przyzakładowym.

## 8. Zakończenie

W 1996 r. Cukrownia „Wieluń” weszła w skład Śląskiej Spółki Cukrowej, a w styczniu 2003 r. wraz ze Śląską Spółką Cukrową przeszła w ręce francusko-niemieckiego koncernu Saint Louis Surce. Nowi właściciele zdecydowali o likwidacji produkcji cukru w Cukrowni „Wieluń”. Utrzymano natomiast istniejące plantacje buraka cukrowego; buraki z tych plantacji trafiają do Cukrowni „Wróblin” wchodzącej w skład Holdingu.

Następstwem takich decyzji były zwolnienia z pracy dotychczasowej załogi związanej bezpośrednio z produkcją cukru. W dniu 31 VII 2003 r. 95 pracowni-

ków Cukrowni „Wieluń” otrzymało wypowiedzenia z pracy. Był to 91. rok istnienia wieluńskiej fabryki cukru. Cukrownia „Wieluń” przestała istnieć.

Nie sposób w tak krótkim opracowaniu opisać wydarzeń, tradycji i osiągnięć owych 90 lat działalności zakładu, opracowanie niniejsze stanowi drobny przyczynek do historii wieluńskiej Cukrowni, której dzieje zasługują na odrębną monografię historyczną<sup>46</sup>.

---

<sup>46</sup> Niniejsze opracowanie oparte jest na pracy kronikarskiej Zbigniewa Rasiewicza, byłego pracownika Cukrowni, który z wielkim pietyzmem opisał historię fabryki, tradycje i ludzi z nią związanych. Ta „historia wspomnieniami mieszkańców i fantazją Zbigniewa Rasiewicza spisana” była dla mnie inspiracją i przewodnikiem, za co Autorowi serdecznie dziękuję.